

ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ЗАГРОЗИ РИНКОВИМ ВІДНОСИНАМ У ДЕРЖАВІ

Кантор Наталія Юріївна - здобувач кафедри адміністративного та інформаційного права Національного університету «Львівська політехніка»

УДК 342.951:351

Стаття присвячена дослідженню питань профілактики правопорушень у сфері економіки, які створюють реальну загрозу ринковим відносинам в Україні. Вказано, що чинна нормативна база і правозастосовна практика у сфері запобігання правопорушень у сфері економіки постійно оновлюються і потребують теоретичного осмислення з огляду на те, що: по-перше, у доктрині адміністративного права не склалося цілісного уявлення про механізм запобігання правопорушень у специфічній сфері суспільних відносин – економічній діяльності в умовах трансформаційних процесів сучасного суспільства; по-друге, тривалий час уявлення про значення і зміст запобігання адміністративних правопорушень в економічній сфері спрощувалося і включало в себе лише набір превентивних засобів і методів без урахування особливостей окремих сфер ринкової економіки, специфіки суб'єктів господарської діяльності, значного зростання різноманітності і складності проведених ними операцій, сучасних реалій розвитку держави і громадянського суспільства, інтеграції вітчизняної економіки у європейський і світовий простір.

Ключові слова: економіка, адміністративно-правовий механізм, запобігання, профілактика, правопорушення.

Статья посвящена исследованию вопросов профилактики правонарушений в сфере экономики, которые создают реальную угрозу рыночным отношениям в Украине. Указано, что действующая нормативная база и правоприменительная практика в сфере предотвращения правонарушений в сфере экономики постоянно обновляются и требуют теоретического осмысления ввиду того, что: во-первых, в доктрине административного права не сложилось целостного представления о механизме предотвращения правонарушений в специфической сфере общественных отношений – экономической деятельности в условиях трансформационных процессов современного общества; во-вторых, длительное время представления о значении и содержание предотвращения административных правонарушений в экономической сфере упрощалось и включало в себя лишь набор превентивных средств и методов без учета особенностей отдельных сфер рыночной экономики, специфики субъектов хозяйственной деятельности, значительного роста разнообразия и сложности проводимых ими операций, современных реалий развития государства и гражданского общества, интеграции отечественной экономики в европейское и мировое пространство.

Ключевые слова: экономика, административно-правовой механизм, предотвращение, профилактика правонарушений.

The article is devoted to the study of issues of prevention of offenses in the field of economics, which poses a real threat to market relations in Ukraine. It is indicated that the current normative base and law-enforcement practice in the field of prevention of offenses in the field of economics are constantly updated and require a theoretical understanding given that: firstly, in the doctrine of administrative law, there was no holistic understanding of the mechanism of prevention of offenses in a specific sphere of social relations - economic activity in the conditions of the transformational processes of modern society; secondly, for a long time the idea of the meaning and content of prevention of administrative offenses in the economic sphere was simplified and included only a set of preventive means and methods without taking into account the specifics of certain spheres of the market economy, the specifics of economic entities, the significant increase in the diversity and complexity of their operations, modern realities of development of the state and civil society, integration of the domestic economy into European and world space.

Key words: economy, administrative-legal mechanism, prevention, offense.

Постановка проблеми. Доводиться констатувати, що сьогодні саме економіка держави відіграє ключову роль у цьому процесі, а тому негативні прояви правопорушень у цій сфері гальмують поступальний розвиток держави, стають одним із чинників слабкості державних інституцій. За таких умов, правопорушення у сфері економіки, які отримали особливого розмаху і набули рис глобальної проблеми сучасності, тісно пов'язані з питаннями економічної безпеки України.

Стан дослідження проблеми. Проблематика запобігання правопорушень у різних сферах була предметом дослідження багатьох вчених-адміністративістів, з-поміж яких: В. Авер'янов, О. Андрійко, О. Бандурка, Д. Беззубов, А. Берлач, Ю. Битяк, І. Бородін, І. Голосніченко, Є. Додін, С. Єсімов, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, О. Остапенко, В. Петков, О. Рябченко, М. Тищенко, В. Шамрай, В. Шкарупа, Х. Ярмакі та ін.

Мета статті полягає у розкритті особливостей правопорушень, що вчиняються у сфері економіки.

Виклад основного матеріалу. Проведення правової реформи та побудова правової держави є надзвичайно актуальними питаннями для сучасного етапу розвитку України, що, в свою чергу, зумовлює необхідність їх практичного вирішення. Основними завданнями правової держави є охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання проступ-

кам, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством.

Водночас слід зауважити, що вчені звертають увагу на взаємозв'язок і взаємообумовленість адміністративних деліктів і злочинів, наявність кореляційних залежностей між показниками динаміки корисливих злочинів і адміністративних правопорушень корисливої спрямованості.

Значною мірою це відноситься до правопорушень зі складами, що межують, а також до правопорушень, які самі по собі створюють умови для вчинення злочинів. Правопорушення у сфері економіки, наприклад податкові правопорушення та злочини відносяться саме до такої групи. Злочинні ухилення від сплати податків тісно пов'язані з правопорушеннями адміністративного і фінансового характеру, які є їх своєрідною «передкримінальною сходинкою». У цьому випадку і в правопорушень, і в злочинів одна і та ж правова підстава притягнення до відповідальності – ухилення платника податків від обов'язку сплатити податки, об'єктами оподаткування в усіх випадках виступають одні і ті ж складові (доходи, прибуток, окремі види діяльності платників податків тощо).

Податкові правопорушення та злочини мають загальні детермінанти протиправної поведінки, загальну правову природу, подібність механізму формування особи злочинця

і деліктної особи. Вони здійснюються в однакових, типових умовах, породжені подібними причинами і мають єдину спрямованість.

Натомість, притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері економіки можливе в доволі різних сферах – оподаткуванні, митній справі, у сфері дотримання природоохоронного законодавства, за порушення торговельного законодавства тощо. Незважаючи на те, що кожне з подібних правопорушень має свої особливості, всі вони відносяться до адміністративних, оскільки йдеться про порушення правових норм (незалежно від їх галузевої належності), для яких характерний або домінує адміністративно-правовий метод правового регулювання (влади та підпорядкування).

Аналіз Кодексу України про адміністративні правопорушення [1] дає змогу стверджувати, що адміністративними економічними правопорушеннями, які здійснюються, переважно, підприємцями, є правопорушення:

- що посягають на власність;
- в галузі охорони природи, використання природних ресурсів;
- в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів;
- у сільському господарстві та ветеринарії;
- на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку;
- в галузі житлово-комунального господарства та благоустрою;
- в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності;
- проти встановленого порядку управління.

Натомість, для ефективного функціонування економіки необхідне створення умов щодо запобігання вчиненню правопорушень у цій сфері. Оскільки адміністративні правопорушення в сукупності становлять складний феномен, що розвивається під впливом багатьох чинників. Водночас, адміністративні правопорушення у сфері економіки – це серйозна деструктивна основа, а недооцінка їхньої небезпеки в нашому суспільстві, на жаль, стала вже традиційною. Саме тому важливе значення у цьому відіграє профілактична діяльність

суб'єктів, покликаних запобігати вчиненню правопорушень у цій сфері.

Слід зазначити, що термін «профілактика» перейшов з медицини, під якою розумілися заходи, що запобігають виникненню і поширенню хвороб, сприяють охороні здоров'я населення [2]. Разом із тим, термін «профілактика» в словниках трактується через слово «попередження», зокрема під профілактикою розуміють – сукупність попереджувальних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення нормального стану правопорядку [3].

Необхідно зазначити, що усі питання, пов'язані з профілактикою злочинів, достатньо широко висвітлені й розроблені в кримінологічній літературі. Що ж стосується профілактики адміністративних правопорушень то, як справедливо відзначив В.М. Кудрявцев, теорія правопорушень розвинута у юридичній науці недостатньо. Немає навіть дисципліни, яка б вивчала сукупність цих явищ [4].

В умовах процесів асоціації в Європейський Союз, що детермінують виникнення принципово нових загроз інтересам особи, суспільства та держави, зумовлених агресією Російської Федерації [5], Україна сформулила та вдосконалює нову державну політику в сфері економічної безпеки. На відміну від Стратегії національної безпеки 2007 року, в Стратегії національної безпеки України 2015 року національні інтереси України визначені як сукупність внутрішніх і зовнішніх потреб держави в забезпеченні захищеності та сталого розвитку особи, суспільства та держави [6].

Доцільно підкреслити, що чинне легітимне визначення національних економічних інтересів підвищує роль держави в їх забезпеченні. Необхідно відзначити, що в Стратегії національної безпеки України національним інтересам України присвячений Розділ 4 «Основні напрями державної політики національної безпеки України».

У контексті зазначеного Розділу, національні інтереси слід розглядати в нерозривному зв'язку зі стратегічними національними пріоритетами, під якими розуміються найважливіші напрямки забезпечення національної безпеки, за якими реалізуються конституційні права і свободи громадян України, здійсню-

ються сталий соціально-економічний розвиток і охорона суверенітету країни, її незалежності та територіальної цілісності.

Грунтуючись на положеннях Стратегії національної безпеки України, можна зробити висновок, що в сучасних умовах національні економічні інтереси визначають інноваційний вектор розвитку держави, відображають його найважливіші потреби, а забезпечення економічної безпеки реалізується через стратегічні національні пріоритети, які визначають напрями забезпечення національної безпеки на основі національних інтересів України, що включає профілактику правопорушень у сфері економіки.

Слід підкреслити, що Стратегія національної безпеки України 2015 року, на відміну від раніше діючої Стратегії національної безпеки визначає окремо інтереси громадян, суспільства та держави та поділяє національні інтереси України на сфери. Більш того, вона не надає їх повний перелік, а формулює лише напрями державного розвитку, причому на довгострокову перспективу, одночасно конкретизуючи стратегічні національні пріоритети.

У зв'язку з цим слід зазначити, що аналогічний поділ має місце в ряді діючих нормативних правових актів, і активно обговорюється вченими.

Національні інтереси України щодо забезпечення захищеності та сталого розвитку особи, суспільства та держави доцільно поділити: на довгострокові та короткострокові; на зовнішні та внутрішні; щодо сфери суспільного життя.

Життєво важливі національні інтереси охоплюють різні сфери діяльності (політичну, соціальну, науково-технічну, екологічну і ін.), виклики та загрози, які зазіхають на них, засоби протидії, що дозволяє виокремити в системі національної безпеки України окремі її складові, які слід розглядати в якості підсистем. Одну з підсистем складає профілактика правопорушень у сфері економіки.

Серед різних видів національних інтересів, за названими раніше критеріями, особливо виділяються національні інтереси України в економічній сфері. Доцільно також взяти до уваги важливий висновок С. Завгородньої,

згідно з яким економічна складова присутня в національних інтересах, які формуються в інших неекономічних сферах діяльності. Це у значній мірі визначає такі інтереси та створює необхідні умови для їх захисту.

З огляду на це під дефініцією «національні інтереси в економічній сфері» пропонується розуміти системну, збалансовану сукупність економічних потреб життєдіяльності особи, суспільства та держави, які є основою для формування національних цілей, досягнення яких гарантує збереження та примноження національних цінностей, забезпечення економічного суверенітету та стійкого соціально-економічного розвитку [7].

В основу поступального розвитку економічних систем (в тому числі, і національної економіки) покладена їх здатність вирішити головне протиріччя між існуючими в часі та просторі економічними інтересами та ступенем їх практичної реалізації в конкретних умовах внутрішнього та зовнішнього середовища. Результат вирішення названого протиріччя і є економічна безпека, елемент якої профілактика правопорушень у сфері економіки є своєрідним показником відповідності правового захисту рівню розвитку суспільних відносин у виробничій сфері.

Найбільш повна реалізація економічних інтересів системи означає рівень забезпечення її профілактики правопорушень у сфері економіки, в той час як слабка реалізація економічних інтересів свідчить про низьку ефективність діючого механізму забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки. Цілком очевидно, що профілактика правопорушень у сфері економіки не є абстрактним поняттям у галузі економіки та права, має конкретний зміст, що складається з ряду взаємопов'язаних елементів єдиної структури.

Аналіз сутності та змісту профілактики правопорушень у сфері економіки дозволяє виділити у її внутрішній структурі три основні елементи:

- нормативну визначеність;
- стабільність правової системи юридичної та соціальної відповідальності, що припускає наявність правових гарантій захисту власності, умов для розвитку підприємництва, а також

механізмів і інструментів стримування дестабілізуючих факторів (кримінальних структур, високого доцільний коефіцієнт нерівності доходів та ін.);

- здатність суб'єктів економічної системи до саморозвитку, як відповідь на створений в країні сприятливий інвестиційний клімат, постійну модернізацію виробництва, підвищення професіоналізму працівників тощо.

Кожен з названих елементів структури конкретизується різними показниками, які виступають в даному випадку як критерії оцінки ступеня досягнутої профілактики правопорушень у сфері економіки.

В якості показників, що найбільш часто виділяють, можна назвати:

- динаміку економічного зростання (підвищення рівня та темпів виробництва, обсягів доходу та розвиток окремих галузей);

- характеристики природно-ресурсного, виробничого і науково-технічного потенціалу країни;

- ступінь залежності господарського механізму від зовнішніх чинників (інфляції, стабільності національної валюти, зовнішньоекономічні фактори і ін.);

- соціально-економічна якість життя населення (ВВП з розрахунку на одного жителя країни, рівень безробіття, екологічний стан навколишнього середовища та ін.) [8].

Всі показники стану профілактики правопорушень у сфері економіки доцільно розділити на групи:

- внутрішні показники (обсяг ВВП на одного жителя країни, частка виробленої високотехнологічної продукції в загальному обсязі промислових товарів, безробіття, інфляція, дефіцит бюджету країни, розмір внутрішнього боргу і державних резервів);

- зовнішні показники (частка держави в загальносвітовому ВВП, розмір зовнішнього боргу, участь в світовому товарообігу – експорті та імпорту);

- змішані показники (частка: експорту і імпорту у ВВП, іноземних інвестицій в загальному обсязі фінансових вкладень і фінансово-кредитній сфері та ін.).

Свідченням наявності ефективної профілактики правопорушень у сфері економіки

країни є перевищення встановленого значення будь-якого з аналізованих показників.

Сучасна економічна наука передбачає наявність встановлених значень показників, критеріїв профілактики правопорушень у сфері економіки, на національному рівні з урахуванням специфіки економічного розвитку окремих країн або встановлених на міжнародними організаціями (Міжнародного валютного фонду), які получили назву універсальних [9].

У сучасних умовах одним із пріоритетних завдань держави стає забезпечення профілактики правопорушень у сфері економіки. Будучи невід'ємною частиною економічної безпеки, профілактика правопорушень у сфері економіки створює необхідні умови для забезпечення соціальної стабільності, поступального економічного розвитку, зміцнення та вдосконалення національної оборони, державної та публічної безпеки тощо.

Висновки. Комплексний аналіз поняття профілактика правопорушень у сфері економіки дає реальну можливість вказати на ряд специфічних рис у визначенні змісту даної категорії. У розумінні суті категорії чітко виділяються кілька підходів:

- профілактика правопорушень у сфері економіки безпосередньо пов'язана з рівнем розвитку економіки, необхідним для захисту державних інтересів;

- профілактика правопорушень у сфері економіки є поєднанням можливостей, гарантій і факторів, які в сукупності забезпечують незалежність національної економіки;

- профілактика правопорушень у сфері економіки створює умови, які забезпечують здатність економіки максимально ефективно задовольняти потреби суспільства на різних рівнях (національному та міжнародному);

Конкретний зміст досліджуваної категорії профілактика правопорушень у сфері економіки визначається взаємозв'язаними компонентами єдиної структури: економічної незалежності, стабільності і стійкості національної економіки, здатності суб'єктів економічної системи до саморозвитку, нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів економічних правовідносин в державі.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / [Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.]. К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. 781 с.
2. Адміністративне право України. Акад. курс : підруч. : У 2 томах: Т. 1. Заг. частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.
3. Гриценко І. С. Становлення і розвиток наукових поглядів на основні інститути вітчизняного адміністративного права : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Х. : Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2008. 425 с.
4. Бахрах Д. Н. Административное право : [учеб. для вузов]. М. : Изд-во БЕК, 1997. 201 с.
5. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків» : Постанова Верховної Ради України від 21.04.2015 № 337-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 22. Ст. 153.
6. Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: [<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>].
7. Завгородня С. П. Національні інтереси в економічній сфері: сутність та побудова їх ієрархії. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 1–2 (15–16). С. 40–47.
8. Макачук І. М. Оцінка сучасного стану та актуальні загрози економічній безпеці в Україні. *Економічний аналіз* : зб. наук. праць Тернопільський нац. екон. ун-т. Тернопіль: Вид.-поліграф. центр Тернопільського нац. екон. ун-ту «Економічна думка», 2015. Том 21. № 1. С. 83–89.
9. Аналитическое резюме / Международный Валютный Фонд. Апрель 2016. URL: [<http://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/weo/2016/01/pdf/textr.pdf>].